

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

I. ISMERTETÉSEK.

MITTHEILUNGEN DES K. UND K. KRIEGS-ARCHIVS. *Neue Folge*. Szerkeszti a cs. és kir. hadilevéltár igazgatósága.

IX. Band. Wien, 1895.

1. *Österreich im Kriege gegen die französische Revolution 1792*. Irta: Hausenblas százados.

Folytatása a Mittheilungen V., VI. és VII. kötetében (lásd Had-történelmi Közlemények 1911 június--decemberi füzetét) hasonló cím alatt megjelent munkának. A közlemény két főrészből áll: a) *a szövetségesek visszavonulása a Champagneból* és b) *a hadjárat befejezéséig lezajlott események*. A második részt Christen százados írta.

a)-hoz. Szakaszokra oszlik és pedig: visszavonulás a Maas mögé, a visszavonulás folytatása, Thionville megfigyelésének felhagyása, valamint a Virton körüli harc 1792 október 23. és a thionvillei események. *Visszavonulás a Maas mögé* érdekes eseményeket tartalmaz: a szövetségesek visszavonulásának okairól (hiányos élelmezés, járványos betegségek), a poroszok s a francziák tárgyalása miatt az osztrák főhadiszálláson keletkezett elégtelenségről, Károly főhercegnek a Braunschweigi herczegre vonatkozó s hízegőnek éppen nem mondható ítéletéről, a francia vezérek közötti torzsalkodásokról s a francia erőknek csoportosításáról a valmyi agyúzás után. Ezután a szerző leírja a szövetséges seregeknek csodálatos szabadulását a francziák alkotta zsákutczából, miközben főbb vonásokban papírra veti az osztrákoknak, poroszoknak stb. visszavonulását a Maas mögé és a francia üldöző seregeknek mozdulatait.

A következő szakaszban megtaláljuk a szövetségeseknek további

visszavonulását és pedig külön csoportosítottan a poroszokét, az osztrákokét és a hesseniekét a Rajna mögé, Luxemburgba és a Németalföldre. Közben részleteket találunk: a szövetséges seregek bomlásának okairól, a poroszoknak a francziákkal való kaczerkodása miatt méltán gyanút keltő magaviseletéről, valamint a visszavonulás alatt előfordult epizódokról. Leginkább leköti figyelmünket Hohenlohe osztrák hadtestének sok bajjal végrehajtott kerülő útja, a mi közben Noullon-Pontnál a *Wurmser huszárok* öt százada megleckéztette a francziáknak 2000 lovasból alakított üldöző csapatát s a mikor Hohenlohe megfélekedve (?) feladatáról szabadjára hagyta a poroszok balszárnyát.

A *Virton körüli harczot* tárgyaló részben megismerjük a Lusignan alezredes vezette különítmény (nyolcz gyalog század és egy század Esterházy-huszár) küzdelmét a francziáknak mintegy 3000 főre tehető üldöző csapatával szemben. Thionville körül érdemleges események nem voltak.

b)-hez. Számra és tartalomra nézve tekintélyes forrásmunkák alapján készült ezen résznek fejezetei a következők: Albert herczeg terve Németalföld védelmére, az ellenfelek helyzete és Albert herczeg támadó terve, előretörés Bavay felé, politikai viszonyok Franciaországban, Lafayette menekülése és elfogatása a császáriak által, Dumouriez ki-nevezése a francia hadak főparancsnokává, helyzet 1792 augusztus hó végén, Albert herczeg támadása, Lille ostroma, harczok a nyílt helyeken Lille ostroma közben, előkészületek a téli táborokba szálláshoz és a Bourbon herczeg vezette emigrans hadtest.

A szövegbe illesztett áttekintésekből kitünik, hogy a 30 gyalog zászlóaljból, 32 vadász stb. századból, 35 lovas és 7 tüzér századból, valamint a szükséges segítő fegyvernemekből alakított császári hadseregben (34,000 ember) *négy magyar zászlóalj (33. és 34. gy. c.) és 12 huszár század (Blankenstein és Wurmser)* volt.

Albrecht herczeg támadását ismertető fejezet elé a szerző felveszi azokat a portyázásokat, melyek 1792 augusztus és szeptember havában zajlottak le Németalföld és Franciaország határán. A különféle fegyvernemekből alakított csoportok harczai sok példáját mutatják a vakmerőségnek, önfeláldozásnak és a vitézségnek, a mik azonban semminemű befolyással sincsenek a nagy eseményekre. Kár, hogy a magyar csapatok részvételét csak hozzávetőlegesen állapíthatjuk meg a följegyzésekből (legtöbb esetben Blankenstein-huszárok harcolnak a császári gyalogság különféle csapatnemeiből válogatott részekkel).

Lille ostromának leírását megelőzik a *mortagni* (Blankenstein-

huszárok), *st.-amandi*, *glisuellei* (34. gy. e. 2. zlja) és *hellemesi* (Blankenstein-huszárok) ütközetek vázolósa, a mik után előbb Philippeville elleni sikertelen vállalatról tétetik említés. Lille ostroma bizonyítéka annak, hogy elégtelen erővel és eszközökkel megindított hadi vállalatnak kevés esetben van eredménye és haszna.

Harczok a nyílt helyeken Lille ostroma közben című fejezetben kisebb vállalatokról esik szó, a melyek közül bennünket csak a *vieux-condéi* (Blankenstein-huszárok), a *st.-amandi* (Blankenstein-huszárok), a *glisuellei* és *jeumont-marpentii* (mindkettőben a 34. gyalogezred részei) harcok érdekelnek.

Utolsó szakasza a munkának a Bourbon herczeg vezette emigráns csapat erejét, belső szervezetét, felruházását, élelmezését stb. ismertető fejezet.

A műhöz öt darab térkép tartozik.

2. *König Friedrich II. von Preussen und die Ungarn bis zum Hubertusburger Frieden 1763.* Irta: Kienast főhadnagy.

Az író szavaival élve: első kísérlet egymás mellé állítani azon apró utalásokat és vonatkozásokat, miket okmányok és könyvek sokaságában találunk II. Frigyes porosz királynak bizonyos magyar pártok közötti sokféle viszonyára és összeköttetésére nézve.

Történelmünk nevezetes korszakára vonatkozó igen érdekes közlemény elején a kútforrások felsorolásához ezek bírálata is csatlakozik, a miben a szerző többek között így szól: érthető okokból sehol sem található fel összefüggő okmányok, levelezések és ezekhez hasonló bizonyítékok. Legfontosabb kútforrásai: a cs. és k. hadilevéltár okiratai és iktatókönyvei, valamint a poroszok által kiadott «*Politische Correspondenz Friedrichs des Grossen*». A cs. és k. hadilevéltár okmányaira vonatkozólag azt mondja, hogy ezek csak kevés útbaigazítást adtak, mivel a felvetett kérdésre vonatkozóakat meggondolatlanul és gyökeresen kiselejtezték, ellenben igen értékes adatokra bukkant az azon idők jelentéseinek kivonatát mutató iktatókban, a mik visszatükrözik: az udvari haditanácsnak s a hadseregnek nézetét a porosz királylyal folytatott harcokra vonatkozóan, nemkülönben az ezen harcokat kísérő kisebb és nagyobb mellékkörülményeket.

Említettekén, valamint szép számmal felsorolt német munkákon kívül a szerző felhasználta még: az Országos Levéltár adatait, nemkülönben Acsády, Katona, Marczali, Nagy, Papp, Szeremley, Thaly és Werthner idevágó kisebb és nagyobb munkáit.

A közlemény fejezetekre oszlik és pedig: *d)* a protestánsok helyzete Magyarországon, *b)* Poroszország és Magyarország, *c)* Magyar-

ország magatartása, d) a mezőtúri és hómezővásárhelyi lázadás 1753-ban és e) II. Frigyes keleti politikája és Magyarország.

a)-hoz. A szerző rövidre fogottan megismerteti a protestantizmus keletkezését és századokon át folytatott küzdelmét Magyarországon Mária Terézia koráig.

b)-hez. Ebben Frigyesnek, a protestantizmus védelmének ürügye alatt véghezvitt ama tettei következnek, mikkel az egyrészt gyengíteni akarta Mária Terézia hatalmát, másrészt pedig félrevezetni óhajtotta a bécsi politikai és katonai intéző köröket. Érdekes II. Frigyes kémrendszere és ügynökeinek kivándorlásra és esküszegésre csábító aknamunkája úgy az örökös tartományokban, mint Magyarországon. Jellemzőek és komikusak azok a részek, mikben azt olvassuk, hogy még a Poroszországból jött (!?) czigányokat is kémeknek tartották, hogy a porosz szolgálatban megrokkant s Magyarországra hozzátartozóikhoz visszatérő obsitos, vagy szőkevény huszárokat pedig lefogták az ország határán a kémkedés avagy a jogtalan toborzás gyanúja miatt.

c)-hez. Mindjárt a fejezet elején idézi a szerző Marczali e szavait: «A protestánsoknak I. Lipót alatt való nagy üldözése óta alig múltott el év anélkül, hogy Magyarországból egyesek vagy testületek a brandenburgi választóhoz, később Poroszország királyához ne fordultak volna azzal a kéréssel, hogy érdekükben közbenjárjon a császárnál» a mihez azonban a szerző hozzáfűzi, hogy bár állandóan és természet-szerűleg voltak protestánsok, kik a brandenburgi fejedelmet az ő természetes oltalmazójuknak és közbenjárójuknak ismerték, mégis Mária Terézia mellé állott a magyar protestánsok tömege és nem árulta el hazáját, a mikor a porosz király győzelmesen vonult előre.

Terjedelmesen foglalkozik ezután a szerző II. Frigyes megbízottainak és a már porosz szolgálatba szegődött magyar huszártiszteknek ama fáradozásaival, a mikkel magyar huszártiszteket toboroztak a porosz huszárezredek számára, majd felsorolja névszerint azokat, kik porosz szolgálatba állottak. Közben Halász Zsigmondról, a porosz «vörös huszárezred» híres parancsnokáról találunk érdekes feljegyzéseket, a ki különösen a strigai csatában véghezvitt bravourjával tűnt ki. Szó esik a magyar huszár-legénységről is, a mely vagy tisztjeit követte, vagy pedig hadifogságba jutva állott be Frigyes katonáinak sorába. Végül Babocsay alezredeshez intézett leveleket közli az író, a mi után említést tesz még az Erdélyből származó Jeney Lajos porosz mérnök-kari századosnak Erdély fellázítására vonatkozó javaslatáról.

d)-hez. Az 1753-ban Mezőtúron és Hódmezővásárhelyen Törő Pál, Bujdosó György, Jenei István, Pető Ferencz és társai által támasztott

felkelésre vonatkozó adatokat (Szeremley, Katona, Thaly, Szávits, Fessler, Wertner, Acsády munkáiból és levéltári adatokból) a szerző olyképp állítja össze, hogy végül arra következtet, miszerint a felkelők és titkos barátaik összeköttetésben állottak Poroszországgal.

e)-hez. II. Frigyesnek Törökországgal való azon kísérleteiről emlíkezik meg az író, melyeknek czélja volt háborúba keverni Magyarországot Törökországgal.

Befejezésül a szerző azt mondja, hogy napjainkig szakadatlanul tartott az osztrák uralkodóház és Poroszország közötti versengés és harc, a mivel összefüggésben sohasem szűnt meg a poroszok és magyarok közötti érintkezés. Tetőpontjukra jutottak azok II. József korának utolsó éveiben. Legutoljára nyilvánult meg Poroszország befolyása Magyarországra 1866-ban, mikor Klapka szegődött a poroszok szolgálatába.

3. *Die österreichische Administration in Bayern 1743—1745.*
Irta: Kematmüller százados.

Az 1743-iki osztrák örökösödési háború folyamán elfoglalt Bajorországnak osztrák közigazgatásba vételét ismerteti a szerző mintegy negyven oldalon.

4. *Aus den Schriften des Feldmarschalls Ludwig Andreas Grafen Khwenhueller (1663—1744).*

Folytatása a Hadtörténelmi Közlemények 1911. évfolyamában és az 1912. márcziusi füzetben ismertetett hasonzímű munkának. Ezuttal sorra kerülnek: a hadseregek, táborok és helységek megtámadása, a csata és az ostromlottak magatartása.

PILCH JENŐ
százados.

II. AZ 1911. ÉVI HADTÖRTÉNELMI IRODALOM REPERTORIUMA.

A) Hazai irodalom.

(Folytatás.)

A pozsonyi vár 100 évvel ezelőtt. (Leégett 1811 máj. 30.) Magyarország 1911 máj. 28.

Batka János, Der Schlossbrand von 1811. Zur 100. Jahreswende. Pressburger Zeitung 1911 máj. 28. (Közli a Pressburger Zeitungnak 1811 máj. 31. és jún. 4. kelt számát az első hiteles leírással, a tett

intézkedéseket, a bécsi hadi levéltárban őrzött vizsgálati aktákat, a vár tervrajzát, Korabinsky és Wolf A. leírásával együtt és befejezésül sürgeti a hatalmas várrom gondozását, ill. rekonstruálását, külön memorandum keretében.)

Kemény Lajos, A pozsonyi vár pusztulásához. Pressburger Zeitung. 148. évf. 1911 szept. 16. [A helyi hagyomány úgy vélekedett, hogy a tüzet a várban állomásozó olasz ezred okozta volna. Czikkiró *Bechtel György* ezredes és *Rzieb* kapitány (Mitteilungen des k. u. k. Heeresmuseums. 1903. 2. füz.) nyomán kimutatja, hogy a szóban forgó Bianchi-ezred 1807. óta már nem a velencei, hanem egy galicizai hadkiegészítő kerületből kapta ujonczait és hogy 1811-ben már alig volt soraiban még olasz katona.]

1848—49.

Wertheimer Ede, General Stratimirovics. Pester Lloyd 1911 június 17. [St. tábornok, a ki 1908 decz. 15. Bécsben elhalt és 81 éves korában írta meg a csak halála után, 1911. Bécsben (Braunmüllernél) megjelent Élményeit: «Was ich erlebte», 1848—49. nagy szerepet játszott mint a magyarországi szerbek egyik vezére. 1848-ban Pancsován képviselőnek választották azzal a megbízással, hogy Pozsonyban a szerbek részére autonómiát szerezzen. Az országgyűlésen ridegen fogadták, szintúgy Kossuth, míg Batthyány miniszterelnök nem zárkózott el mereven követeléseivel szemben. A polgárháború küszöbén Stratimirovics a «Glavni odbor» (központi szerb bizottság) elnökeként működött; majd szerb fővezérnek választották. Emlékirataiban bőven írja le azután az első csatákat. Majd első versenytársa, Mayerhofer ezredes politikai megbízás ürügye alatt Olmützbe küldötte, a hol St. Schwarzenberggel tárgyalt, a ki a császári seregben ezredesi ranggal kínálta, a mit azonban St. egyelőre visszautasított. A csatatérre visszatérve, Mosorin és Kovilo mellett Perczel honvéd-tábornok ellen küzdött (1849 április) és csak ezután lépett be a csász. hadseregbe mint altábornok. 1849 után a Balkán-államokban járt politikai kiküldetéseken és jelen volt a Glavica melletti csatában, melyben a montenegróiak Oszmán pasát megszalasztották. Művében sokat polemizál Horváth Mih. «A szabadságharc történeté»-vel.

Sághy Mihály, Csongrád 1848—49-ben. Csongrád, Bozó és Jusztin. 111 l. 1 kor. 20 fill.

A dalos szabadságharcz. Független Magyarország, 1911 márcz. 15.
Kossuth három ismeretlen levele. (A miskolci muzeumban.)

Magyarország 1911 máj. 7. [Az elsőt 1849 júl. 26. Szemere Bertalanhoz intézte, a másodikat aug. 4. Batthyány Kázmérhoz, a harmadikat aug. 5. Szemeréhez. Mind a három hadi mozdulatokra vonatkozik.]

Az első kiáltvány az oroszok ellen 1849-ben. Független Magyarország 1911 márcz. 15. (Facsimile-lal.)

Octavián, 1849 április 14. [Ujabb történetírók véleményei.] Független Magyarország 1911 márcz. 15.

Váradi Antal, A Nemzeti színház tagjai, 1848-ban. Budapesti Hirlap 1911 április 16. [Beállt honvédek: Egressy Gábor, Feleky, Szerdahelyi, Gyulay, Szathmáry, Molnár, ifj. Lendvay, Benedek és mások; az idősebbek közül Szentpétery, id. Lendvay, Fánecsy, Szigligeti László, Szigeti Józs. és többen nemzetőrök lettek. Réthy és mások az élelmezési osztályba kerültek.]

Kovács Ernő naplója 1848—49-ből. [Arad vár ostromáról.] Budapesti Hirlap 1911 nov. 5. (A Naplót Márki Sándor adta ki az Arad és Vidéke cz. lapban, nov. 26.)

Oláh Gyula, Az aradi csata 1849 febr. 8. Vasárnapi Ujság 1911 226. s. k. l.

Üchtritz báró honvéd-örnagylevele a branyiszközi csatáról. (1849 febr. 24.) A Pompéry-hagyatékából. Közli: Pesti Napló 1911 jan. 15.

Szontagh Boldizsár, 48-as honvéd főhadnagy. (Közli: *Szontagh Ilona.*) *Budavár bevétele.* Pesti Hirlap 1911 május 24. [A 19. zászlóaljjal jutott fel a várba és ott is maradt a kormány menekülése.]

Budavár bevétele. Budapesti Hirlap 1911 május 21.

Id. Színnyei József, Végső küzdelmek. Naplójegyzetek. Budapesti Hirlap 1911 decz. 24. [1849 jún. 20—22. Csallóközi harcok. A 37-ik zászlóalj Nyárasd melletti küzdelmei. Visszavonulás Komáromba.]

Brunner Vilmos, Komárom und das Tun und Lassen des 4. Honvédbataillons im Banat. Pressburger Zeitung febr. 17 és ápr. 14.

Görgey Arthur, Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. Fordította németből id. Görgey István. Budapest, Franklin 1911. Két köt. 16 kor. *Ismertették:* Pesti Hirlap okt. 12. «G. A. portréja»; Pester Lloyd nov. 8. (Lévay Józs.); Pesti Napló nov. 8. és 12. (*Seress L.*). A többi lap 8—9-én. Alkotm. okt. 14.; Független Magyarország okt. 14.

Görgei. Budapesti Hirlap 1911 okt. 22. (Vezércikk.) — *Pethő Sándor,* *A Görgei-probléma.* Budapesti Hirlap nov. 10.

Villecz István, *Görgey Arthur.* Magyar Figyelő 1911. 22. sz.

Seress László, *Világos.* Neues Pester Journal 1911 aug. 12. (Védélmezi Görgeyt.)

Görgeyné emlékiratai. Cikksorozat Az Estben 1911 febr. 14-től márcz. 7-ig. [Az Est Kardos Samu adatgyűjteményéből megkapta és kiadta Görgey Arthurné, szül. Aubouin Máriának eddig kiadatlan és ismeretlen memoirjait magyar fordításban. A német eredetit Görgeyné agg korában, 1900-ban fiának, G. Kornélnak tollba mondotta. Az emlékiratok czíme: Aus verklungenen Zeiten. Meine Erinnerungen aus den Jahren 1848—49. Sajtó alá rendezte *Adorján Andor*. Az Emlékiratok kézírata csonka, a 660—911. oldalig érő rész hiányzik. Görgey Kornél állítása szerint ezeket nővére, Berta (özv. Bubna grófnő) vitte el és semmisítette meg. A megjelent rész főbb fejezetei ezek: G. A. első és második küldetése. G. Pestre jó, G., a Kossuth-imádó. Az első áldozat (gróf Lamberg). G. a csatatéren. Miért bizott Kossuth G.-ben? Debreczen. A váci proklamáció. G. a táborban. Lőcse, Branyiszko, Eperjes. Merénylet G. ellen. G. hadi tervei. Az égből pottyant lengyel (Dembinski). A kápolnai ütközet. A mezőkövesdi hadiszállás. Görgeyné Tiszalökön és Debreczenben. 200,000 forint. Nem kell nemzeti ajándék (Kossuthtól). Végzetes árnyak. Arthur személye és jelleme. A lázongó tábor (Tiszafüreden). A tokaji napok. Változó haditervek (márcz. 14 s. k.). Parád és a két rab gavallér (t. i. Götz főhadnagy és báró Pichel őrnagy). G. és a békepárt. Elmaradt államesély. A tanácstalan minisztertanács (jún. 26). A kormányzó, a fővezér és a nép. G. tanácsa és Kossuth akarata (G.-nek Komáromból Szegedre kell indulni, nem N. Váradra). G. levele az ácsi csata után. Lelkiállapota. A komáromi két ütközet. G. megsebesülése. G. lemondása. Haditanács. G. utazása Szegedre. A komáromi visszavonulás, helyesebb: A Komáromból való visszavonulás (Vác, Rétság, Rimaszombat). Az első orosz alkudozások. Két parlamentair. Orosz cselfogás. Az oroszok haditerve. A diadalmas visszavonulás. A hivatlan békeközvetítő (Bory-Hellenbach bárónő Alsó-Zsolczán). Veszedelmes barátkozás (Sass orosz tábornok ajándéka). A «látszólagos» háború valóságos eredményei (Miskolcztól a Tiszáig). Átkelés Tiszafüreden. Elmaradt találkozás Kossuth és Aulich hadügyminiszterrel Karczagon. A szegedi exodus (júl. 27. s. k.). A kormány Aradra költözik. Aradon. Magyarország hadi ereje 1849 aug. 1-én. (Az Emlékiratok szerint 100,000 főre rúgott, tov. népfölkelők.). Késői megbánás. Az Aradon levő képviselők elítélik az április 14-iki függetlenségi határozatot és egyedül Görgeybe vetik reményeiket. Damjanicsnál. Görgeyné a kormányzóval találkozik a beteg Damjanich ágyánál. Kossuth haditerve. A debreczeni csata leverő híre. Az aradi menekülés. A magyar korona följajnlása (Paskievicsnak). Leiningen G.-ről.

Kozákok Váradon. Vádak és igazolások. «A czárnál a kegyelem.» (Frolov G.-vel alkudozik.) Ebéd a fegyverletétel előtt (Világoson). A kormányzó lemondása. G. diktátor. Leiningen vonakodik menekülni. Zendül a tábor. Illuzóris feltételek (Görgey föltételei). A sülyedő hajón. Az utolsó vacsora. A szabadon eresztett foglyok. Búcsú Világostól. A fegyverletétel. (E részt Görgeyné férje és sógora műveiből meríti) Nagyszöllősről Nagyváradra. Görgeyék Váradon. Kaufmann orosz tábornok tanácsai. Találkozás (a fölötte durva) Paskievicssal. Görgey viziója a jövőről. A kalvária útján Klagenfurtig. Andrássy Norbert őrnagy (mint kísérő tiszt). G. a tisztjeiért. A czár döntése (aug. 22). G. kardját elviszi Bariatinszky a czárnak. Konstantin nagyherceg szimpátiái. Kiadják a magyar tiszteket (aug. 24.) az osztrákoknak. Estély Paskievicsnál. Regény az orosz aranyakról. Az utolsó napok Váradon. G. és az orosz tisztek. Úti készülődések. Krakkó, Bécs. Klagenfurt (fedezett alatt). Az első hetek. A Morro-család (Victringben). Az aradi mártírok. G. Paskievicsnál közbenjár, de eredménytelenül. A 991. laptól kezdve a memoire-ok ugyan folytatódtak, azonban ezek a lapok is elkallódtak. Csak a három utolsó (a 911—913.) oldal maradt meg és ott Görgeyné Kossuthnak widdini szózatával polemizál. A függelékben (Az Est, márcz. 7.) Tisza Kálmán ódája van közölve, melyet 1889-ben intézett Görgeyhez születésnapja alkalmával.]

Bem apó keresztlevele. Budapesti Hirlap 1911 jan. 1. [Bem a lexikonok téves adataival szemben a keresztlevél tanúsága szerint Tarnovban, 1794 márcz. 14-én született.]

Gróf Leiningen Károly. Törökbecsei szobrának leleplezése alkalmával. Farkas Emőd. Pesti Hirlap 1911 szept. 17.; Vasárnapi Ujság 39. sz. Budapesti Hirlap szept. 17. (*Pethő*). Az ünnepély lefolyásáról v. ö. Az Ujság szept. 19.

Lits Gyula, Kiss Ernő honvédtábornok. Budapesti Hirlap 1911 szept. 10.

Kazinczy Lajos honvédtábornok szobra Széphalmon (1911). Fővárosi Lapok jún. 3—4. Vasárnapi Ujság 1911. 26. sz.

Kardos Samu, Kazinczy Lajos honvédtábornok. Magyar Hirlap 1911 május 28.

Farkas Emőd, A Bánság a szabadságharcban. A sándorházai honvédemlék. Budapest 1911 április 16.

Csányi László zalaegerszegi szobra. (Tervezet.) Vasárnapi Ujság 1911. 8. sz.

Hodzsza Milan 48-as tót vezér emlékezete. Budapesti Hirlap 1911 okt. 6.

Szántó Ferencz, A szabadságharcz halottjai. (Csak a bécsi levéltár aktáiból határozhatók meg.) Budapest 1911 jan. 1. és 3.

Gáspár Ármin, A zarándmegyei katasztrófája, Janku áldozatai. Pesti Hirlap nov. 12. (A Brády-család katasztrófája, Janku áldozatai.)

Az aradi vértanúk ereklyéi a kolozsvári Történelmi Múzeumban. Budapesti Hirlap 1911 április 26.

Az aradi vértanúk maradványai. Az eddigi nyomozásról lásd: *Juhász Ferencz, Waschek Ferencz és Kossuth János, Az aradi vértanúk felkutatásáról* Az Ujság 1911 ápr. 15. és 23. számában. *Kún Nándor és Oródy Nándor* nyilatkozatai: Pesti Hirlap és a többi fővárosi lapok ápr. 28. és 29. *Izményi Hatos Tivadar, Egy kis helyreigazítás.* Alkotmány 1911 okt. 6. (Vécsey tábornok temetésére vonatkozólag kijavítja az «Aradi Vértanúk Albumá»-t.) — *Az aradi vértanúk csontjai.* [Valamennyi lap nov. 22. és Pesti Hirlap nov. 23. «Az eddigi kutatások eredménytelensége.»]

Lits Gyula, Sötét emlék. Budapesti Hirlap márcz. 23. (A Görgey parancsára felakasztott kéményseprő második temetésének története.)

Az isaszeghi honvédek maradványai. Pesti Hirlap febr. 25. (Kegyelet hiánya.)

Fialu János (John), Bem hadsegéde Aleppóban, a ki Bem halálakor is jelen volt és utolsó napjait megírta; meghalt 1911 december második felében, San Franciscóban. Életrajzát l. kül. a Budapestben 1911 decz. 31. és Vasárnapi Ujságban 1912. 1. sz.

Fialla Lajos, 48-iki honvéd, veressapkás, orvos, emigráns. Megh. Bukarestben, 1911 jan. 6. Életrajzát közlé a Pesti Hirlap 1911 jan. 10.

Bán Aladár, Legenda egy magyar szabadsághősről. Az Ujság ápr. 16. [V. ö. *Kropf Lajos, «Roger Casement», az írek rokonszenvére* és Yeats ír költő verse a Haynau előtt daczosan hallgató Rényi Ferenczről. (Kropf cikke u. ott. 1906. 314—18. l.) Ugyanezt az esetet feldolgozta *Krohn Károly* helsingforszi egyet. tanár finn nyelven. Bán ezt magyar fordításban közli.

Shrubsole W. II. levele Pozsony város lakosaihoz egy Angliában nyomorgó, 85 éves honvédfőhadnagy, Brunner Vilmos érdekében. Pressburger Zeitung 1911 szept. 24. [Brunner 49-ben Bem alatt harczolt és élelményeit a nevezett hirlapban 1910 nov. 27. és 1911 febr. 17. közölte. L. fent.] Több pozsonyi hazafi segítette is Brunner, a ki azonban 1912. febr. elején meghalt.

A Kolozsváron életben levő 48-iki honvédek. Magyarország 1912 jan. 2. [Még 32 él.]

1850-től kezdve 1867-ig.

Ed. v. Wertheimer, Kossuth und die Revolutionierung Ungarns. (1850—1854.) Pester Lloyd 1911 júl. 12. es 13-án.

Az emigráció történetirójának, Pap Jánosnak ismeretlen könyve. Budapesti Hirlap 1911 okt. 22. (L. a követk. számot.)

Pap János 48-as honvédhadnagy, Rövid magyar történet kérdésekben és feleletekben. Független Magyarország okt. 14. [E kis, 1851-ben készült füzetből tanulták Guyon tábornok gyermekei, Mária és Viktor Damaszkuszban a hazai történetet. Pap Guyon hadsegéde volt. A mellékletben röviden leírja a szabadságharcot. Jelenleg a Nemzeti Múzeum birtokában.]

Türr István hagyatéka a Magyar Nemzeti Múzeumban. Fővárosi Lapok 1911 nov. 26. [Közte fontos levelezése az emigráció korából; összesen 7284 irat és cikk. Bővebbet l. *Áldásy Antal* jelentésében a fővárosi lapokban, így a Neues Pester Journalban 1912 jan. 17.]

Rétsey Ádám kamarás és tábornosnő sírja. (+ 1852 okt. 26.) Fremdenblatt 1911 április 15. [A währingi temetőben. Senki sem gondozza.]

Báró Fejérváry Géza, katonai szolgálatának 60. évfordulója alkalmával. Hirlapok 1911 aug. 13—16. számaiban.

Ein patriotisches Gedicht Baron Fejérváry's aus dem Jahre 1851. Vedette (és Pester Lloyd) 1911 aug. 13. [Ezt a verset, melyet báró Fejérváry maga költött, a bécsújhelyi akadémiából való távozásakor szavalta mint imént kinevezett hadnagy.]

Horváth Janka, A magyar Garibaldisták. Vasárnapi Ujság 1911. 1. szám.

Horváth Janka, Hogy mentek Garibaldihoz. Vasárnapi Ujság 1911. 6. sz.

Papp József, Garibaldi levelei a magyarokhoz. Budapesti Hirlap 1911 szept. 10.

Pálffy Mór tábornok, a vasember. Gróf Zichy Géza •Emlékeim• műve nyomán. Budapesti Hirlap nov. 30.

1866-iki hadjárat. *Schlieffen Alfréd* porosz tábornagy, Benedek. (Ismert: Pesti Napló 1911 április 26.) [*Schlieffen Alter* cikkével polemizált, mely a Deutsche Rundschau-ban jelent meg 1911-ben. Okoskodása ezekben kulminál: Benedek 1866-ban nem volt alkalmas a fővezéri szerepre, mert lángolt az offenzíváért, holott kénytelen volt védelemre szorítkozni és egyáltalában hiányzott benne a képesség nyolcz hadtestet egyszerre vezetni. Nem járja, csak alvezéreit és a

tábornoki kart pellengerre állítani. Schlieffen érvelése ellen *Saalburg grófnő* szállott síkra: «Für das Andenken Benedeks» cz. cikkében. *Neue Freie Presse* 1911 május 13.

Windischgrätz Ernő herceg, ezredes, *Das Gefecht bei Tobitschau*. *Fremdenblatt* 1911 decz. 3. [Helyreigazítja *Ditfurth* művét (Benedek und die Nordarmee. III. kötet) több pontban és mint szemtanú beszéli el Benedek magatartását, a ki a halált keresve, kardját nem vonta ki a hüvelyből és kit karon fogva ki kellett ragadni a porosz vértések tömkelegéből. A Morván való átkelés közben is segédkezett W. herceg Benedeknek. («Ön mentette meg életemet, inkább elvesztettem volna!» Benedek szavai.) A herceg szól még az udvari párt és Creneville főszárnysegéd rideg magatartásáról.]

Junius, L. v. Benedek. *Neues Pester Journal* 1911 júl. 27.

Benedek tábornok tragédiája. *Pesti Napló* 1911 jan. 1. (Uj részletek a königgrázi vereségről és az 1866-iki főparancsnokság történetéről.)

Schöpflin Aladár, Két magyar hadvezér. [Benedek és Görgey. Párhuzam.] *Pesti Napló* 1911 jan. 8.

1867 óta napjainkig.

Ábrányi Kornél, Az első véderőjavaslatok. Történelmi tanulmány. *Pesti Napló* április 30. [Az 1868:XL., XLI. és XLII. t.-cz. és az 1867:XII. t.-cz. története.]

Bosnyák író a maglaji huszárkatasztrófáról. Részlet *Mulabdićs Edhem* effendi korregényéből. Magyarra ford. *Szokoly Kornél*. Az Ujság április 16.

Jekelfalussy Lajos volt honvédelmi miniszter. *Nekrologok*: a lapok 1911 júl. 29. és 30. számaiban.

Hajmáskér. *Ország Világ* 1911. 30. sz.; Vasárnapi Ujság 30. sz.

A honvédeskü. *Pesti Hírlap* 1911 jún. 11.

Szentirmay Ödön dr., kir. törvényszéki bíró, A katonai bünvádi perrendtartási javaslat levételéről. *Pesti Hírlap* 1911 szept.—okt., a 151., 152., 219., 225., 233., 235., 237. és 290. számokban. (Fontos cikksorozat nem politikus, hanem jogi szakember tollából.)

Szterényi Hugó, A hadsereg nemzetgazdasági jelentősége. *Magyar Figyelő* 1911 okt.

Katonás nevelés. [Ellenzi különösen a czéllövészet behozatalát a közép- és elemi iskolákba.] *Pesti Hírlap* jún. 4.

Vegyesek.

A báró Salis Soglio gyalogs. ezred története. (76. sz.) 1860—1910. [Megjelent Esztergomban 1911 magy. és német nyelven. Ismert.: Die Vedette decz. 20. Az ezred harczott 1866-ban Custozánál és 1878-ban Boszniában.]

A 37. számú gyalogezred történetéből. (Hőstettek.) Az Őrszem 1911 1. sz.

Baróti Lajos, Hol állott Torontál vára? Történ. és Rég. Értes. Új f. 26. köt. 157. l. (Egy 1773. feljegyzés szerint Pancsova határában keresendő.)

Petrík Alb., Erdélyi várak és templomkastélyok. Vasárnapi Ujság 1911. 308. l.

A gyulafehérvári vár. Magyarország 1911 márcz. 31.

Klimakovicz M., Alt-Hermannstadt. Archiv d. Vereins für siebenb. Landeskunde. 37. köt. 1911. 241—270. l.

Egy régi dal a komáromi várról. Közli Tóth Dezső. Az Őrszem 1911. 1. sz.

Horváth Béla, Dévény. Budapesti Hirlap 1911 jún. 11.

Halaváts Gyula, Szelindek vára. (Szeben vm.) Archäol. Értes. 1911. 1—19. l.

Az egri várkovácsok (Dobó korában). Budapesti Hirlap márcz. 16.

Nagy Géza, Pozsonyi puskművesek és a régi magyar puska-művesség. Archäol. Értes. 1911. 209—227. l. (Képekkel.) Ismerteti nevezetesen Czermak, Englis(ch), Fischer János, Hofman G., Keller Venczel, Neumann Kasper, Pacholik, Psener, Vilgraeter József, Wacholt Dán. pozsonyi és Zschemich B. nagyszombati puskaműves készítményeit és a pesti. ill. budai és kassai puskaművességre is vet figyelmet.

Összeállította: dr. MANGOLD LAJOS.